

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य मन्त्रालय
स्वास्थ्य सेवा विभाग
टेकु, काठमाडौं,

फ्याक्स

४-२६१७१२
४-२६१४३६
४-२६२२६८

कोभिड-१९ (COVID-19) को विश्वव्यापी महामारीको (मानविय संकट) अवस्थामा गरिने शीघ्र कुपोषणको एकिकृत ब्यबस्थापनको लागी आन्तरिम निर्देशिका

कोभिड-१९ रोग (COVID-19) विश्वव्यापी महामारीको अवस्थामा बालबालिकाहरुको पोषण अवस्था विग्रिने जोखिम बढनुका साथै कुपोषणको कारण मृत्युदर उच्च हुनसक्ने भएकोले उनिहरुको जीवन रक्षाको लागी शीघ्र कुपोषणको एकिकृत ब्यबस्थापन सम्बन्धी यो आन्तरिम निर्देशिका तयार पारिएको हो । यस अवस्थामा शीघ्र कुपोषणको एकिकृत ब्यबस्थापन कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा निरन्तर संचालन गर्नु, कार्यक्रमका मुख्य तत्वहरुलाई सेवाप्रदायक स्वास्थ्य संस्थाबाट ब्यवस्थित गर्नु, स्वास्थ्यकर्मी, तथा सहयोगी संघसंस्थाहरुलाई आवश्यक मार्गदर्शन गर्नु यस निर्देशिकाको मुख्य लक्ष्य रहेको छ । यो आन्तरिम निर्देशिका मानविय संकटको अवधिमा अत्यावश्यक स्वास्थ्य र पोषण सेवा संचालनको लागी परिवार स्वास्थ्य महाशाखा, स्वास्थ्य सेवा विभाग, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयबाट तयार गरिएको हो ।

१. कुपोषणको रोकथाम

मानविय संकटको बेला बालबालिका, गर्भवती र सुत्केरी महिला एवं जेष्ठ नागरिकलाई बढि जोखिम हुने भएकोले कुपोषणबाट बचाउनु अति आवश्यक हुन्छ । त्यसैले कोभिड १९ रोगको अवधिमा पुर्वतयारी र प्रतिकार्य गर्न निम्न अत्यावश्यक कुराहरु प्राथमिकताका साथ संचालन र प्रवर्द्धन गर्ने ।

क) शिशु तथा बाल्यकालिन पोषण र खानपिन सम्बन्धी सुरक्षित ब्यबहारको प्रवर्द्धन एवं सहयोगमा बृद्धि गर्ने ।

विश्वव्यापी महामारीको अवधिमा मातृ, शिशु तथा बाल्यकालिन पोषण ब्यबहारलाई सुदृढ गर्नु आवश्यक हुन्छ त्यसको लागी निम्न कार्यहरु गर्ने ।

१. स्तनपानसम्बन्धी मुख्य ब्यबहारहरु जस्तै: बच्चा जन्मेको एक घण्टाभित्रे स्तनपानको सुरुवात, बच्चा ६ महिना नपुग्दा सम्म स्तनपान मात्र गराउने र ६ महिना पश्चात स्तनपानको साथै थप खाना खुवाउने कुराहरुलाई प्रभावकारी रुपमा प्रवर्द्धन र सुदृढ गर्नुका साथै रोगको संक्रमणबाट बच्न र रोग नियन्त्रण गर्न सबै सुरक्षाका उपायहरु अनिवार्य रुपमा अवलम्बन गर्ने ।

२. स्तनपान गराउने आमा विरामी वा संक्रमित भएको अवस्थामा पनि सुरक्षित स्तनपानलाई निरन्तर गर्ने, त्यसको लागी सुरक्षाका उपाय अपनाई स्तन निचोरेर सफा कपमा जम्मा गर्ने र सफा चम्चाको सहायताले बच्चालाई खुवाउने ।

२.१. सम्भव भएसम्म सुरक्षित दुध तान्ने पम्प प्रयोग गर्ने, पम्प गर्ने समयमा आमाको स्तन सफा गर्ने, पम्प गर्ने आमा वा सहयोगीले पम्प गर्नुभन्दा अगाडि हात साबुन पानीले मिचिमिचि धुने र प्रत्येक पटकको स्तन पम्प पछि सम्पर्कमा आएको स्तनको भाग राम्ररी सफा गर्ने एवं उत्पादकले दिएको निर्देशन बमोजिम

पम्पलाई पनि राम्ररी निर्मलिकरण गर्ने । पम्प गरिएको दुध सुरक्षित रुपमा स्वस्थ व्यक्तिको सहयोगमा शिशुलाई खुवाउने ।

२०६६/१/३

२०६६/१/३

१/३

महानिर्देशक

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य मन्त्रालय
स्वास्थ्य सेवा विभाग
टेकु, काठमाडौं,

४-२६१७१२

४-२६१४३६

फ्याक्स

४-२६२२६८

३. स्तनपानलाई प्रतिस्थापन गर्ने खालका वस्तुहरूको उत्पादन, बजारिकरण र प्रवर्द्धनलाई निरुत्साहित गर्ने र यदि प्रवर्द्धन गरिएको भेटिएमा सम्बन्धित निकायमा जानकारी गराउने ।

ख) प्रभावित क्षेत्रका सबै बालबालिका, गर्भवती, स्तनपान गराउने महिला र जेष्ठ नागरिकहरूको लागी सम्बन्धित निकायबाट थप खाना वितरण कार्यक्रम संचालन गरि खाध्य सुरक्षाको सुनिश्चित गर्ने

१. लक्षित समुह

गर्भवति, स्तनपान गराइरहेका महिला, ६ देखि ५९ महिनासम्मका बालबालिका र जेष्ठ नागरिक यस कार्यक्रमको मुख्य लक्षित समुह रहेका छन् ।

२. खाद्य सामग्री र वितरण अवधि

क. ६ देखि ५९ महिना सम्मका बालबालिकाहरूलाई निर्देशिका अनुसारको पोषिलो पिठो (Super cereal; Wheat Soya Blend or WSB+) १०० ग्राम प्रति दिन र गर्भवति सुत्केरी एवं जेष्ठ नागरिकहरूको लागि २०० ग्राम प्रति दिनका दरले एक महिना सम्मको लागि वितरण गर्ने । पोषिलो पिठो कोभिड १९संक्रमण भएको बच्चाहरूको लागि ३ कि.ग्रा. र गर्भवति, स्तनपान गराइरहेका महिला एवं जेष्ठ नागरिकहरूको लागि ६ कि.ग्रा. प्रति महिनाका दरले वितरण गर्ने ।

ख. पहिलादेखि मध्यम शीघ्र कुपोषण भएका ६ देखि ५९ महिना सम्मका बालबालिका, कडा शीघ्र कुपोषित भएर बहिरंगमा उपचार पछि डिस्चार्ज भएका बालबालिका र कुपोषित गर्भवति र स्तनपान गराइरहेका महिलाहरूलाई माथी उल्लेख गरिए अनुसार ३ महिना सम्मको लागि पोषिलो पिठो वितरण गर्ने ।

यस अन्तरगत कोभिड-१९ संक्रमण प्रमाणीत भएका कुपोषित बालबालिकाले तिन महिनाको लागि जम्मा ९ के.जी. र कोभिड-१९ संक्रमण प्रमाणीत गर्भवति र स्तनपान गराइरहेका महिलाले जम्मा १८ के.जी. पोषिलो पिठा प्राप्त गर्नेछन् । बालबालिकाहरूले प्रति महिना ३ के.जी. र गर्भवति तथा स्तनपान गराइरहेका महिला हरूले प्रति महिना ६ के.जी. का दरले पोषिलो पिठो प्राप्त गर्नेछन् ।

ग. यदि बालबालिकामा ख्याउटेपना सम्बन्धी कुनै चिन्ह देखिएमा तुरुन्त चेक जाँचको लागि स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्ने ।

३. वितरण प्रणाली

पोषिलो पिठो वितरण कार्यक्रमलाई कोभिड-१९ को उपचार प्रक्यासंगै संयुक्त रूपमा अगाडी बढाईने छ ।

२०६६/१/३

२०६६/१/३

२०६६/१/३

महानिर्देशक

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य मन्त्रालय
स्वास्थ्य सेवा विभाग
टेकु, काठमाडौं,

फ्याक्स

४-२६१७१२
४-२६१४३६
४-२६२२६८

- क. कोभिड-१९ महामारीको दोश्रो अवस्थाको व्यवस्थापन (केस लोड १५०० जना पोजिटिभ र १५०,००० जना प्रभावित): कोभिड १९ रोगको अस्पताल वा विशेष सेवा केन्द्रमा उपचार गराईरहेको अवस्थामा उपचार केन्द्रमा नै पोषिलो पिठो उपलब्ध गराउने र माथी तोकिए बमोजिम वितरणको व्यवस्था मिलाउने ।
- ख. कोभिड-१९ महामारीको तेस्रो अवस्थाको व्यवस्थापन (केस लोड ७५०० जना पोजिटिभ र ७५०,००० जना प्रभावित): माथी उल्लेख गरिए अनुसार वितरणको व्यवस्था मिलाउने । यदि तोकिएका उपचार गर्ने संस्थाहरु भरिएमा र साधारण केशहरु आफै अलगावमा (self isolation) राखिएमा पनि नेपाल सरकारद्वारा तोकिएका संस्थाहरुलाई पोषिलो पिठो वितरणको लागि दिने ।

ग. खाद्य सुरक्षा क्लष्टरसंग आवश्यक समन्वय एवं सहकार्य गर्ने ।

थप आहार वितरणको समयमा रोगको संक्रमण कम गर्नको लागी थप सुझावहरु:

सम्बन्धित स्थानीय निकाय मार्फत लक्षित समुहलाई घरमा नै पोषिलो पिठो पुर्याउने व्यवस्था मिलाउने । यसको लागि बिश्व खाध्य कार्यक्रमसंग समन्वय गरि सम्बन्धित निकायले आवश्यक ब्यबस्थापन गर्न सक्नेछ ।

ग) कडा शीघ्र कुपोषणको उपचार

कडा शीघ्र कुपोषण भएका बच्चाहरुको ब्यबस्थापन गर्न बहिरंग उपचार केन्द्र (OTC), अन्तरंग उपचार केन्द्र (ITC) र पोषण पुनर्स्थापना गृह (NRH) अनिवार्य रुपमा संचालन भएको हुनुपर्नेछ ।

कडा शीघ्र कुपोषणको अन्तरङ्ग उपचार केन्द्रबाट व्यवस्थापन:-

१) मेडिकल जटिलता भएका कडा शीघ्र कुपोषित बालबालिकालाई अन्तरङ्ग उपचार केन्द्र र पोषण पुनर्स्थापना गृहमा उपचार गर्दा नेपाल सरकारको राष्ट्रिय उपचार प्रोटोकललाई पालना गर्ने ।

२) कोभिड १९ संक्रमणको शंका लागेका विरामीहरु वा अन्य कुनै श्वासप्रश्वासको लक्षण भएमा छुट्टै आइसोलेशन कक्षको व्यवस्थापन गर्ने ।

३) आपतकालिन अवस्थामा F-75, F-100, Resomal औषधिहरु र अन्य सामग्रीहरुको पर्याप्त मौज्दात रहेको सुनिश्चत गर्ने ।

४) मेडिकल जटिलता भएका कडा शीघ्र कुपोषित बालबालिकाहरुको व्यवस्थापन गर्दा संक्रमण नियन्त्रण तथा रोकथामका उपायहरु पालना गर्ने ।

कडा शीघ्र कुपोषणको बहिरंग उपचार केन्द्रबाट व्यवस्थापन:-

१) मेडिकल जटिलता नभएका कडा शीघ्र कुपोषित बालबालिकाहरुलाई बहिरंग उपचार केन्द्रमा नेपाल सरकारको राष्ट्रिय प्रोटोकल अनुसार विस्तृत विवरण सम्पर्क फोन नं सहित (परिवार र सम्बन्धित क्षेत्रको महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविको विस्तृत जानकारी सहित) भर्नालाई जारी राख्ने ।

२०७६/१/३ २०७६/१/३

१/३

महानिदेशक

नेपाल सरकार
स्वास्थ्य मन्त्रालय
स्वास्थ्य सेवा विभाग
टेकु, काठमाडौं,

फ्याक्स

४-२६१७१२
४-२६१४३६
४-२६२२६८

- २) हाल भइरहेको विश्वव्यापी माहामारीको अवस्थामा कडा शीघ्र कुपोषित बालबालिकाहरूलाई भर्ना पश्चात तयार पारिएको उपचारात्मक खाना एक महिनाको लागि दिने र एक महिना पछि बहिरंग उपचार केन्द्रमा पुनः आउनको लागि अनुरोध गर्ने ।
- ३) आपतकालिन अवस्थामा तयार पारिएको उपचारात्मक खाना (RUTF), प्रणालीबद्ध औषधी र अन्य सामग्रीहरूको पर्याप्त मौज्जात रहेको सुनिश्चित गर्ने ।
- ४) कडा शीघ्र कुपोषित बालबालिकालाई उपचार शुरु गरेको मितिबाट एक हप्तापछि घरमै खानको लागि अल्वेण्डाजोल दिएर पठाउने ।
- ५) साप्ताहिक रूपमा कडा शीघ्र कुपोषित बच्चाहरूलाई फोनको माध्यमबाट अनुगमन गर्ने ।
(स्वास्थ्य संस्थाको स्वास्थ्यकर्मीले बच्चाको परिवारलाई वा सम्बन्धित क्षेत्रको महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकालाई फोन गरेर)
- ६) कोभिड १९को संक्रमण वा आशंकाको त्रासले बहिरंग उपचार केन्द्र जान नमानेका कडा शीघ्र कुपोषित बालबालिकाहरू लाई घरमै गई सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- ७) कडा शीघ्र कुपोषित बालबालिकाहरूको बहिरंग उपचार केन्द्रमा व्यवस्थापन गर्दा संक्रमण नियन्त्रण तथा रोकथामका उपायहरू पालना गर्ने ।
- ८) निर्देशिकामा उल्लेखित भन्दा बाहेक अन्य सबै कार्य नेपाल सरकारको राष्ट्रिय प्रोटोकल अनुसार गर्ने । जस्तै: तयार पारिएको उपचारात्मक खानाको मात्रा आदि ।

घ) अनुगमन र प्रतिवेदन:-

कोभिड १९को प्रतिक्रियात्मक (response) समयमा पोषण कार्यक्रम सुचना प्रणालीलाई सुदृढिकरण गर्ने र

- १) पोषण कार्यक्रमको प्रगति मुल्यांकनका लागि अभिलेख तथा प्रतिवेदन गर्न हाल प्रयोग भइरहेको स्वास्थ्य व्यावस्थापन सुचना प्रणालीलाई निरन्तरता दिने ।
- २) कोभिड १९पुष्टि भएको केशहरूलाई हाल प्रयोग भएका दर्ता/अभिलेख पुस्तिकामा उल्लेख गर्ने ।
- ३) उपलब्ध र सम्भव भएसम्म कोभिड १९सँग सम्बन्धित जानकारीहरू प्रतिवेदनमा समावेस गर्ने ।

२०६६/१/३
तयार गर्ने

सिफारिस गर्ने

प्रमाणित गर्ने

महानिर्देशक